

RIJEČ AUTORA IZLOŽBE „CRNA GORA I GRČKA, DVA PRIJATELJSKA NARODA“

U pauzi održavanja naučnog skupa „Crna Gora na političkoj i kulturnoj mapi Evrope CLIO MAP“, održanog 9. decembra 2021. godine, organizovana je izložba *Crna Gora i Grčka, dva prijateljska naroda*. Izložbu su otvorili ambasador Republike Grčke u Crnoj Gori, Njegova ekscelencija Panajotis Partso i gđa Saška Hajdarpašić, direktorka Diplomatske akademije MVP-a. Prisutnima su se obratili autori izložbe dr Panajotis Koliomihalis. Dr Koliomihalis, kao prijatelj Crne Gore i privatni kolekcionar, decenijama sakuplja dragocjene materijale o istoriji i kulturi Crne Gore i Grčke od XVIII do XX vijeka. Ekspoziti iz njegove privatne kolekcije već su bili dostupni crnogorskoj javnosti u oktobru 2017. godine, kada je sličnu manifestaciju organizovala Nacionalna biblioteka „Đurđe Crnojević“.

S obzirom na to da je izložba u Rektoratu Univerziteta Crne Gore organizovana povodom 130-godišnjice nacionalnog oslobođenja grčkog naroda, u obraćanju dr Koliomihalisa posebna pažnja je posvećena jednom od najznačajnijih događaja iz crnogorsko-grčke istorije: mirovnoj misiji Crnogoraca na Kritu 1897–1899.

Kako je taj događaj presudno uticao na interesovanje dr Koliomihalisa za grčko-crnogorske odnose i početak sakupljanja fotografija, litografija, slika, knjiga, pisama, predmeta (što je rezultiralo bogatom kolekcijom), zbog osjećanja poštovanja i zahvalnosti prema Crnogorcima i pomoć koju su pružili u borbi za nezavisnost grčkog naroda, u svom obraćanju posebnu pažnju je posvetio toj temi.

U vezi sa pomenutom mirovnom misijom, dr Koliomihalis je između ostalog rekao:

Krajem 19. vijeka, u kritičnom momentu za kritsko pitanje, donijevši odluku da se ostrvo umiri, velike sile povjerile su Crnoj Gori ulogu nadzornika u vrijeme donošenja međunarodnih odluka o autonomiji Krita. Tako je crnogorski vladar, Nikola, na molbu koja mu je upućena, poslao na Krit

jedan odred, kao dio međunarodnih snaga, radi uspostavljanja javnog reda i bezbjednosti na ostrvu opustošenom nemirima.

Bez sumnje, istorija Crne Gore, kao i slava koju je ova mala zemlja uživala u Evropi, ali i čojstvo i ratna gotovost Crnogoraca, bili su garancija da će besprekorno obaviti dužnost koja im je povjerena. Najzad, 1896. godine, imajući u vidu prethodno rečeno, predstavnici velikih sila odlučili su da se pošalje odred žandarmerije iz Crne Gore na Veliko ostrvo (Krit). Doživljavajući predlog kao dokaz priznanja, ali i kao priliku za produbljivanje međunarodnog ugleda svoje zemlje, knjaz Nikola ju je prihvatio sa velikim zadovoljstvom.

Nakon zvanične molbe velesila i odobrenja crnogorskog vladara, uslijedile su neophodne pripreme i odabir članova misije. Posebna pažnja data je kako bi misija „bila sačinjena od ljudi časnih i od povjerenja“. Donijeta je odluka da se pošalje ukupno 80 vojnika (40 iz Drugog bataljona stajaće vojske na Cetinju, a ostali iz Narodne vojske). Tokom trajanja sabora, koji je održan prije odlaska, u Vojnom stanu na Cetinju, nakon razgovora sa svakim pojedinačno od prisutnih, knjaz Nikola im je rekao: „Draga moja dečo, dođoh da vam poželim srećan put, da se zdravo, pošteno i junački povratite u svoju domovinu, onako kako to dolikuje Crnogorcima! Pazite na ovo: hrišćanski narod na Kritu se podigao u borbi za slobodu, koja je i nas skupo koštala. Hoću da ime Crnogoraca ostane na onoj visini na kojoj je vazda bilo, pa sve vas koštalo života“.

Izveštaji italijanskog konzula na Kritu iz tog doba svjedoče o dolasku misije u januaru 1897. U jednoj depeši poslatoj njegovoj vladi, opisao je „vanredni utisak koji je ostavio Nikolin odabir časnih i vojnički disciplinovanih ljudi“. Dodatno, ruski izaslanik Nelidov izrazio je svoju saglasnost vladi Crne Gore. U vezi sa svjedočenjem Ilije Vujačića, jednog od pripadnika misije Crnogoraca na Kritu, ovaj odred se strogo pridržavao naredbi. To je značilo potpunu neutralnost u grčko-turskim sukobima, kao i apsolutno bavljenje održavanjem reda i očuvanjem mira, ali i bezbjednosti lokalnog stanovništva. Odred je djelovao pod kontrolom visokog izaslanika za Krit, pod okriljem velikih sila.

U početku svoje misije, crnogorski odred dosljedno je čuvao kome-sarske domove, kuće vojnih atašea i konzula. Istovremeno, međutim, vršili su patrole i štitili određene javne i vojne zgrade. Crnogorcima su dodjeljivani najdelikatniji zadaci na Kritu, što je za rezultat imalo manji broj ubistava, provala i drugih oblika zloupotreba lokalnog stanovništva. Zahvaljujući odlučnosti i odvažnosti, ovi žandarmi uspjeli su da uspostave red u okviru svojih nadležnosti. Zbog tih karakteristika, Crnogorci su na Kritu uživali povjerenje, ne samo međunarodnih sila i hrišćanskog stanovništva, već i muslimana koji su živjeli na ostrvu.

Prilikom odlaska odreda sa Krita, u martu 1899, lokalno stanovništvo je izašlo na ulice da se oprostí od svojih zaštitnika. U uslovima surovih sukoba, krvoprolića i opšteg haosa koji je vladao, žandarmerijski odred iz Crne Gore bio je gotovo jedinstveni element bezbjednosti, reda i povjerenja na ostrvu.

Odred nije predstavljao samo međunarodne snage, već su stanovnici Krita u njima vidjeli slavnu istoriju Crne Gore. Ovo je direktno zavisilo od njihovog ponašanja koje je uvećavalo njihov ugled.

Njihova osnovna karakteristika, koja je začudila i diplomate onog doba, bilo je visoko obrazovanje. Ruski izaslanik na ostrvu, informišući crnogorskog vladara, naveo je: „Drago mi je da mogu da izvijestim da su Crnogorci svojim ponašanjem pokazali da Sloveni nisu varvari, već činilac poretka i reda“.

Jedan savremeni izvor opisuje odlazak Crnogoraca i način kako se Krit oprostio sa njima: „Iz Kaneje izvještavaju da je 1. marta napustio ostrvo odred Crnogoraca koji je od početka okupacije obavljao žandarmerijski zadatak. Na obali su bili postrojeni odredi međunarodnih snaga sa svojim zastavama. Mnoštvo svijeta preplavilo je obalu i susjedne sokake. Veliki broj oficira, raznih narodnosti, kao i predstavnici grčkog, ali i muhamedanskog stanovništva, došli su da se oproste sa Crnogorcima, koji su tokom boravka na ostrvu zadobili opšte simpatije. Predstavnici lokalnog stanovništva zahvalili su se svojim zaštitnicima i predali kapetanu Božoviću veliki buket cvijeća, a svakom Crnogorcu maslinovu grančicu. Crnogorci su bili veoma dirnuti. Neki samo što nisu zaplakali. Božović uzbuđen, toplo se zahvalio starješini misije, kojem je glas drhtao od uzbuđenja. Usklici: Živio princ Đorđe! Živjeli Crnogorci! - prolamali su se nebom.

Tom prilikom, Dionisije, mitropolit Retimna, poslao je knjazu Nikoli telegram: „Hrišćanski narod, dirnut do suza rastankom sa svojom braćom Crnogorcima koji se vraćaju u svoju slavnu domovinu, izražava najdublju zahvalnost i poštovanje, i želi srećan put našoj hrabroj braći, braniocima naše otadžbine, kao i dobrobit Vašem Visočanstvu“.

Istovremeno, princ Đorđe šalje knjazu Nikoli telegram, sledeće sadržine: „Pošto ruskim snagama nisu više potrebni Crnogorci, oni će otputovati čim stigne naređenje. Jako žalim što ću izgubiti vaše hrabre vojnike, koji su, usled svog držanja, od svakog i voljeni i cijenjeni, ali ne ostaje mi ništa drugo osim želje da moji žandarmi slijede njihov primjer koji u svakom pogledu zaslužuje pohvale.“

Takođe, generalni konzul Italije u Kaneji poslao je telegram ministru inostranih poslova Crne Gore: „Četrnaestog tekućeg mjeseca, napustio je ostrvo, da se vrati u domovinu, jedan odred Crnogoraca, koji je bio došao prije dvije godine na Krit da formira prvu grupu međunarodne žandarmerije.

Kako se moglo konstatovati, ovi hrabri Crnogorci izvrsno su obavili zadatak, naročito turbulentne 1897. godine, kada je zaštita Halepa i Kaneje zavisila od njih. U želji da zadržimo u sjećanju njihov dragocjeni doprinos, ja i moje kolege izražavamo naše divljenje i osjećanje zahvalnosti.“

Držanje Crnogoraca i njihovo prisustvo na Kritu naišli su na pozitivan odgovor u Grčkoj. Kao znak priznanja, princ Đorđe, tokom posjete Kritu 1898. godine, tražio je da u njegovoj pratnji budu isključivo Crnogorci!

Imajući u vidu da je odred Crnogoraca pripadao ruskim snagama na Kritu, zatim bliske odnose te dvije države, ali i veliki ugled koji je crnogorski vladar uživao u to vrijeme, potpuno je razumljivo veliko interesovanje koje su pokazali ruski oficiri za ordene koje je trebalo da im dodijeli knjaz Nikola. Poznavajući njihovu vrijednost, ruski izaslanik u Konstantinopolju, uputio je apel svojim kolegama na Kritu da posreduju kod crnogorske vlade da se dodijeli određeni broj ordena i Rusima, iste vrijednosti koje je car dodijelio pripadnicima crnogorske žandarmerije na Kritu.

Na ovom mjestu treba dodati da su i druge velike sile dodijelile počasna priznanja Crnogorcima na Kritu. Tako su Mašana Božovića Italijani odlikovali medaljom za hrabrost, na kojoj je bilo ugravirano: „Al valor militare“, kao i predsjednik Francuske koji ga je primio u Legiju stranaca u čast njegove službe u francuskom konzulatu u toku Kritskog ustanka.

Boravak crnogorskog odreda na Kritu, kao dijela međunarodnih snaga, predstavlja početak formiranja lokalnih snaga bezbjednosti. Kada je princ Đorđe preuzeo dužnost guvernera Krita, jedan od njegovih ciljeva bio je da formira lokalnu žandarmeriju, želeći da pokaže da su stanovnici Krita spremni da steknu autonomiju. Kao jezgro, upotrijebljeni su mali odredi koji su formirani na inicijativu velikih sila.

Početak januara 1899. godine, na konferenciji u Kaneji donijeta je odluka o formiranju kritske žandarmerije.